

سیاسه‌تی ده‌روه‌ی کاریگه‌ر بۆ ده‌وله‌ت لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی تیوری

م.ی احمد بابکر احمد

به‌شی دیپلۆماسیه‌ت و په‌یوه‌ندییه‌ نیوده‌وله‌تیه‌کان، کۆلیژی یاسا و په‌یوه‌ندییه‌ نیوده‌وله‌تیه‌کان، زانکۆی لوبنانی فه‌ره‌نسی.
هه‌ولیر، عیراق

Ahmed.babakr@lfu.edu.krd

پوخته

زانیا‌ریه‌کانی تو‌یژینه‌وه

سیاسه‌تی ده‌روه‌ ب‌ه‌مه‌یه‌کی گ‌رنگی ده‌وله‌ته، ده‌وله‌تیش بۆ گ‌رنگی ئەم سیاسه‌ته‌ توانا و ه‌یزی خ‌وی وه‌گه‌ر ده‌خات بۆ به‌ده‌سته‌پێانی ئامانجه‌کانی له‌ سیاسه‌تی ده‌روه‌دا که خ‌زمه‌ت به‌ ناوخ‌ویی خ‌وی بکات. ئەو ده‌وله‌تانه‌ی به‌ شاره‌زایی و ل‌ئه‌هاتووبییه‌وه سه‌رچاوه و توانسته‌کانیان بخاته‌ خ‌زمه‌ت سیاسه‌تی ده‌ره‌کی ده‌رئه‌نجامیکی ئه‌رینی و باشی ده‌بیت. به‌ پ‌یچه‌وانه‌شه‌وه نه‌گه‌ر ئەو توانا، توانست و سه‌رچاوانه‌ نه‌خاته‌ خ‌زمه‌ت ده‌وله‌ت و به‌باشی سوودی ل‌ئ و مه‌رئه‌گ‌ریت ناتوانیت رۆلێکی کاریگه‌ر ب‌گ‌یریت له‌ سیاسه‌تی نیوده‌وله‌تیدا. که‌واته‌ چ‌هنده‌ ده‌وله‌ت درک به‌ ه‌یز و توانست، توانا و ستراتیژیه‌کانی بکات و وه‌گه‌ری بخات ئەه‌نده‌ نزیک ده‌بیته‌وه‌ له‌ به‌دییه‌نانی ئامانجه‌کانی له‌ سیاسه‌تی ده‌روه‌دا. هه‌ریه‌ک له‌ جیۆپۆله‌تیک، نابووری، ه‌یزی سه‌ربازی و ته‌کنه‌لۆژیا... ه‌تد، رۆلی گ‌رنگیان هه‌یه‌ له‌ ده‌سته‌به‌رکردنی توانسته‌کانی ه‌یزی ده‌وله‌ت. هه‌روه‌ها له‌ سه‌رده‌می ئیستادا دیپلۆماسیه‌ت رۆلێکی گ‌رنگ ده‌گ‌یریت له‌ دروستبوونی په‌یوه‌ندییه‌کان و ره‌خساندنی هه‌ل و ژینگه‌یه‌کی له‌بار بۆ به‌دییه‌نانی ئامانجه‌کان له‌ سیاسه‌تی نیوده‌وله‌تیدا.

به‌رواری تو‌یژینه‌وه:

وه‌رگرتن: ٢٠٢٠/٤/٢٨

په‌سه‌ندکردن: ٢٠٢٠/٦/٣

ب‌لاو کردنه‌وه: هاوینی ٢٠٢٠

ه‌وشه‌ سه‌ره‌کییه‌کان

Foreign policy, the capabilities of state power, diplomacy, political stability, system political

Doi:

10.25212/lfu.qzj.5.3.05

پ‌یشه‌کی:

سیاسه‌تی ده‌روهه‌ی بایه‌خی تایبه‌تی خۆی هه‌یه‌ بۆ ده‌وله‌ت، هه‌رچه‌نده‌ ئه‌و گرنگیه‌ش له‌ ده‌وله‌تیکه‌وه‌ بۆ ده‌وله‌تیکه‌ی تر ده‌گۆریت، به‌لام ئه‌وه‌ی روون و ناشکرایه‌ سیاسه‌تی ده‌روهه‌ پینگه‌ و گرنگیه‌یه‌که‌ ده‌به‌خشیت به‌ ده‌وله‌ت له‌ کاتیکدا که‌ ده‌وله‌ت سوود له‌ توانا و توانسته‌کانی هه‌یزی خۆی وه‌ریگریت. له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی ژینگه‌ی نیوده‌وله‌تی کاریگه‌ری ده‌بیت له‌سه‌ر ئاست و چۆنیه‌تی کارکردن، به‌لام فاکته‌ره‌ ناوخۆیه‌یه‌کان به‌گه‌شتی فاکته‌ری گرنگن بۆ پینگه‌ و هه‌یه‌تی ده‌وله‌ت له‌ سیاسه‌تی نیوده‌وله‌تیدا.

کاتیک ده‌وله‌ت درک به‌ گرنگی توانست و هه‌یزی خۆی بکات و ئه‌و گرنگیه‌ش بقۆزیته‌وه‌ بۆ خزمه‌تی سیاسه‌تی ده‌روهه‌ی خۆی بۆ هه‌ینانه‌دی نامانجه‌کانی خۆی و به‌شێوه‌یه‌کی چالاک ته‌ندروست به‌کاریان بینی. دواتر ده‌وله‌ت چۆن ئه‌و توانست و هه‌یزه‌ ناوخۆیه‌ی بخاته‌ خزمه‌ت سیاسه‌تی ده‌روهه‌ی. هه‌روه‌ها فاکته‌ره‌ کاریگه‌ره‌کان له‌ به‌گه‌رخسته‌نی هه‌یزی ده‌وله‌ت شیده‌کرینه‌وه‌، که‌ سیسته‌می سیاسی ده‌وله‌ت چ کاریگه‌ریه‌کی هه‌یه‌ له‌سه‌ر سیاسه‌تی ده‌روهه‌ی ده‌وله‌ت و چ جۆره‌ سیسته‌میکه‌ی سیاسی گونجاوه‌ و زیاتر ده‌توانی نامانجه‌کانی ده‌وله‌ت له‌ سیاسه‌تی نیوده‌وله‌تیدا به‌دیه‌ینی. دواتر سه‌قامگیری سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی چ کاریگه‌ریه‌کی هه‌یه‌ بۆ به‌گه‌رتووی، ئارامی و لات و ره‌نگدانه‌وه‌ی له‌سه‌ر سیاسه‌تی ده‌روهه‌دا. پاشان رۆل و گرنگی دیپلوماسیه‌ت له‌ خزمه‌تی ده‌وله‌ت له‌ رینگه‌ی به‌کێک له‌ نامرازه‌ دیموکراسی و ناشنیه‌یه‌کان ده‌مخه‌ریته‌ کار، که‌ چۆن هه‌ولی به‌دیه‌ینی نامانجه‌کانی ده‌وله‌ت ده‌دات. کۆی فاکته‌ر و هه‌یز و توانسته‌کانی ده‌وله‌ت کاریگه‌ری ده‌بیت له‌سه‌ر به‌هه‌یزی سیاسه‌تی ده‌روهه‌ی هه‌ر ده‌وله‌تیک.

گرنگی توێژینه‌وه‌: گرنگی توێژینه‌وه‌ که‌ له‌ گرنگی ناوئێشانه‌که‌وه‌ هاتوه‌، به‌وه‌ی که‌ سیاسه‌تی ده‌روهه‌ بنه‌مایه‌که‌ بۆ پێوانه‌ی ئاستی توانا و هه‌یزی ده‌وله‌ت له‌ به‌کارخسته‌نی سه‌رچاوه‌ ناوخۆیه‌یه‌کان، که‌ خزمه‌ت به‌م ده‌وله‌ته‌ بکات، هه‌ر وه‌ک چۆن سیاسه‌تی ده‌روهه‌ی بنه‌مایه‌که‌ بۆ په‌یوه‌ندییه‌ نیوده‌وله‌تیه‌یه‌کان له‌ سیسته‌می نیوده‌وله‌تیدا.

کێشه‌ی توێژینه‌وه‌: زۆر ده‌وله‌ت هه‌ن که‌م توانان که‌ سه‌رچاوه‌ و هه‌یزه‌کانی خۆیان به‌کاربخه‌ن به‌ شێوه‌یه‌کی ته‌ندروست و چالاک و کاریگه‌ر بۆ به‌دیه‌ینی نامانجه‌ ده‌ره‌که‌یه‌کانیان. له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا هاتوه‌ که‌ چاره‌سه‌ری ئه‌م کێشانه‌ بکات.

گه‌رمانه‌ی توێژینه‌وه‌: هه‌رچه‌نده‌ ده‌وله‌ت درک به‌ گرنگی به‌کارخسته‌نی توانست و هه‌یز و ستراتیژیه‌ت بکات به‌شێوه‌یه‌کی ته‌واو، ئه‌وه‌نده‌ سه‌رکه‌وتوو ده‌بیت له‌ به‌دیه‌ینی نامانجه‌کانی سیاسه‌تی ده‌روهه‌دا، به‌په‌یچه‌رانه‌شه‌وه‌ راسته‌.

میتۆدی توێژینه‌وه‌: ئه‌م توێژینه‌وه‌یه‌ به‌ستوووه‌ به‌ میتۆدی وه‌سف- شیکار

میتۆدی وه‌سف-شیکاری: ده‌وستتیت له‌سه‌ر دیدگیه‌کی شیکاری له‌سه‌ر چۆنیه‌تی دروست کردن و جێبه‌جێ کردنی سیاسه‌تی ده‌روهه‌ له‌ مێانه‌ی قوناغه‌ گرنگیه‌کانی که‌ ئه‌م پرۆسه‌یه‌ی پێدا تیده‌په‌ریت.

بينكهاته ي تويز ينه وه:

1: توانسته كانى هيزى دهولهت

1-1: جوگرافيا

2-1: ئابوورى

3-1: سهربازى

4-1: تهكنهلوزيا

2: سياسته تى دهر وه: بنه ما و پالنه ركان

1-2: پيناسه ي سياسته تى دهر وه

2-2: تاييه تمه ندينديه كانى سياسته تى دهر وه

3-2: ئامانجه كانى سياسته تى دهر وه

4-2: ئامراز ركانى سياسته تى دهر وه

3: بهكار خستنى توانستى هيزى دهولهت له خزمه تى سياسته تى دهر وه دا

1-3: فاكتيره كار يگره ركان له به گهر خستنى توانستى هيزى دهولهت

1-1-3: سروشتى سيسته مى سياسى

2-1-3: سه قامگيرى سياسى- كومه لايه تى

2-3: رۆلى ديبلوماسيه ت وهك ئامراز نيك له خزمه تى سياسته تى دهر وه ي دهولهت

كۆتايى

سه رچاوه ركان

به شى يه كه م: توانسته كانى هيزى دهولهت

داواكارى به كه م: جوگرافيا

په وه ندى هه ر ده ولتنيك له كه ل هه كه سياسي كهانى تر له روانگه ي جوگرافيا ي سياسي هه وه جيگه ي گرنگ و بايه خه. هه ر وه ها به ر بلاوى، دؤخى سروشتى، سنور و كهش و هه ر به گشتى لهو هه ر كه ره گرنگه ن كه ده بيت له هه لسه نگاندى هيز و ده سه لاتي هه ر ده ولتنيكا له به ر چاو بگيريت.

ده كر يت ده سه لاتي نه ته وه يي ده ولتنيك به هوى هه لكه وته ي جوگرافيا وه به يي نه وه ي كو نتر ولى سياسي ولاتانى دراوسنيكاني بكات، په ره بسينيت. هه ر وه كه چون ده ر ياوانى نه مه ريكى (ماهان) پني وابوو نه كه ر ده ولتنيك له بواري جوگرافيا وه خاوه ن پيگه يه كي باش و سه ر چاوه ي پيوست بيت، ده بيت هه ولى به هيز كر دنى هيزى ده يايى خوى بدات و زال بيت به سه ر ده ر ياكاندا. وه پيشى وابوو بايه خدان به هيزى ده ر يايى كليلي سه ر كه وته بو به ده سه ته ينانى ده سه لاتي جيهانى. له م رووه وه هه لكه وته ي نيچه دوورگه ي به ر يتانيا و دؤخى سروشتى و يلايه ته په كرتو وه كاني نه مه ريكاني ته نيا بو نه م دوو ولاته وه كه ده سه ته و تنيكي گونجاو بو به رگري نه ده هاته هه مژمار به لكو ده يتوانى وه كه ده رفه تنيك بو هينانه ناراي دؤخيكى له بار و رول گيراني نه م دوو ولاته وه كه دوو هيزى جيهانى بيته نه ژمار. (قهوام، ٢٠٢٠، ل. ١٣٢، ١٢٨) كه واته پيگه و تاييه ته مند ي جوگرافيا روليكى زوربان له ديار بكر دنى هيزى ده ولتندا هه يه، بو نمونه ناوچه شاخاوبيه كان و زورى رووبه ر به ئاسانى ناتوانر يت كو نتر و ل بكر يت يان داگير بكر يت هه ر وه ها نه م ده ولتانه ي نه كه وتوونه ته سه ر ده ر يا هيزى سنوورداريان هه يه، له چاو نه م ده ولتانه ي كه كه وتوونه ته سه ر ده ر يا. (عالم، ٢٠١٢، ل. ١٠٣) بو يه سنووره سروشتيه كان ده بيت له هه لسه نگاندى ده سه لاتي نه ته وه ييدا له به ر چاو بگيريت به م پييه ش باشترين جزرى سنووره سروشتيه كان ده ر ياكانن. (قهوام، ٢٠١٢، ل. ١٣٠) ده ولتته ده ر ياييه كانيش دابه ش ده بن به سه ر چوار جوردا:

١- ده ولتني ته و او ده ر يايي: نه وانه ده ولتته دوورگه ييه كانن

ب- نه م ده ولتانه ي كه لايه ني ده ر يايان هه يه: نه مانه ده ولتته رووبه ر كه ره كانن، وه كو رووسيا، و يلايه ته په كرتو وه كاني نه مه ريكاني، كه نه دا و توركيا.

ج- نه م ده ولتانه ي كه دوو رووبه ر ي ده ر يايان هه يه. زورينه ي نه م ده ولتانه ش ده كه ونه نه م شوينا نه وه كه وشكانيه كان زور باريك و وورد ده بنه وه و كه مه كسيك، يان ده كه ونه شويني به يه كه گه يشتنى دوو رووبه ر ي ئاوى وه كه ميسر و مه غريب و خوارووى نه فزيقا.

د. نه م ده ولتانه ي كه يه كه به ره ي ده ر يايان هه يه: زورينه ي نه م ده ولتانه له كه نار ده ر يا كه م پيچاوپيچه كاندا دروست ده بن، وه كه سوريا، لوبنان و رومانيا، به شيوه يه كي گشتى نه مانه ده ولتني رووبه ر بچووك و مام ناوه ندين. كه به زورى نه مانه به ده ولتني وشكاني داده نرين. (عه ته ي، ٢٠٠٧، ل. ١٥٠-١٥٣)

هه ندیکجار رووباره کان وه ک سنووریکى سروشتى کار یگه ر یه کی گرنگی هه یه له سه ر دان و ستان دن و بازرگانیه کان له نیوان ده له تاندا، به لām له راستیدا کار یگه ر یان وه ک گرنگی ده ر یاکان نابیت (قهوام، ۲۰۱۲، ل. ۱۳۱). له به ر ئه وه ده ر یاکان کار یگه ر ی هه یه له سه ر سوود وه ر گرتن له رووی بازرگانی، نابووری و سیاسیه وه، وه په یه وندی هه یه به هیز و سه پاندى ده سه لاته وه بۆ نمونه شوینی ده ریایی به ریتانیا هه ر زوو گرنگیه که یه ده ر کهوت و ئه وه ده له ته ی کرده ده له ته یکی به هیز و ئیمراتۆریه ته یکی گه ره، (عه ته ی، ۲۰۰۷، ل. ۱۵۲) که بووه هۆی ئه وه ی ئه و ولاته بۆ ماوه ی زیاتر له له ۹۰۰ سال نه کهوتیه به ر گورزی هیرشی هه یچ کام له دووژمه کانى. (قهوام، ۲۰۱۲، ل. ۱۳۱) ئه وه ی به دواى گه شه ی سیاسى جیهاندا به گه ریت، هه ست به وه ده کات که گه یشتن به ده ریا هه میشه ئامانجى سه ره کی ده له تان بووه چونکه شوینیکی گرنگ و ستراتیژیه بۆ به رژه وه ندییه کانى ده له ت. هه ر له به ر ئه مه ش هه ر یه ک له ولاتانی پورتوگال، هۆله ندا، ئیسپانیا، فه رنسا و به لجیکا به شیکى زۆرى ولاتانیان داگیریان کرد و کردیان کۆلونیالی خویان. (عه ته ی، ۲۰۰۷، ل. ۱۵۲) له روانگه ی (مه کیندیژ) جوگرافیاناسی سکۆتلندی پنی و ابووه که مملانیی سیاسه تی جیهانی له قوناعی کۆتایدا له سه ر ده سه لاته کانى سه ر ووشکانى و ئه وه ده بیته، له ره وه "سه رزه وی ناوه ن" له مه ترسی هیرشه ده ریاییه کان و زیانی هیرشه کانى دیکه به دووره. مه به ستیش له سه ر زه وی ناوه ن ئه و ناوچه یه که ده کهوتیه نیوان دوو کیشمه ره وه. (قهوام، ۲۰۱۲، ل. ۱۳۳)

شوینی جوگرافی بۆ هه ندیک ده له ت گرنگیه کی ستراتیژی هه یه، چونکه سوودبه خش ده بیت بۆ کردنه وه ی بنکه و پنگه ی سه ربازی هه ره ها ده ست به سه رداگرتن و پاریزگاری کردن له ریگابانه کان یان بۆ هیرش کردن سه ر به رامبه ر یان ده سترگرتن به سه ر که ل و په له کان. نمونه ی ئه و شوینی ستراتیژیه گرنه گه کان ده ره بنده کان، گه ره کان، پاره وه ناوییه کان و دوورگه کانن. (عه ته ی، ۲۰۰۷، ل. ۱۵۸)

به گه شتی هۆکاری جوگرافیا به جوۆریک خۆی به سه ر سه پسته مه سیاسیه کاندا ده سه پینیت و زۆر جاریش ده ره نه جامة کانى سیاسه تی ده ره کی ده له تانه کان ده خاته ژیر کار یگه ر ی خۆیه وه. له به ر ئه وه ناتوانین هۆکاری جوگرافیا وه ک هۆکاریکی کار یگه ر له پرۆسه ی دارشتنی سیاسه تی ده ره کی و په یه وندی نیوده وه له تیه کان له به ر چاونه گرین.

داواکاری دووه: نابووری

بنه ما نابووریه کان ره گه زه ته واوکه ره که ی پیکهاته ی سیاسى ده له ته به یی بوونی ئه و توخمه یان بنه مایه ده له ت سه رکه وتوو نابیت، دانیشتوان پیوستیان به پارچه زه وه یه که خوراک و پۆشاک و شوینی نیشته جی بوونیان بداتى، هه مئا ئه و زه وه ده له مه ند بیت له رووبه ر و پیوستیه کانى مرۆف دا بین بکات ئه وه نده هیمنى و ئارامى و ئاسایشی پاریزراو ده بیت له کاتى سه ره له دانی قهیرانه نابووریه سیاسیه کاندا. (عه ته ی، ۲۰۰۷، ل. ۲۲۲) هیزی ده له ت په یه وندییه کی زۆرى له گه ل لئوه شاهویه نابووریه که ی هه یه، ئه مرۆ راده ی به پشه سازى بوونی ولاتان گرنگترین پیودانگی لئوه شایى نابووریه. ئه و پیه بۆ هه لسه نگاندى توانای نابووری

دهبیت ئاور له فاکتهرهکانی به پیشهسازیبوون بردریتهوه وهك داهااتی تاك، بهرهمهینانی ووزه، ئاستی شارهبازی هونهری و هیزی کار. (عالم، ۲۰۱۲، ل. ۱۰۴) گومان لهوه دانیه که دهولته بههیزهکان نهوانهن که له دهرامته ئابووریهکاندا دهولمهندن و قوناغیکی باشیان بریوه له بهرهمهینانی پیشهسازیدا. جا بو مهسهستهکانی ناشتی بیت یان جهنگ. ئهم گرنگیهکمش تنها لهوه دانیه که ئهو دهولته چهند و چ جوریک له دهرامتی ههیه، بهلکو لهوه شدایه که چون ئهو دهرامته بهرهمههیندریت و دمخریتته خزمهت گهشهکردن و خوشگوزهرانی دهولتهکهوه له کاتی ناشتیدا یان دمخریتته خزمهت بهرگری کردن له دهولتهکه له کاتی جهنگدا. له کاتیکیشدا ئهگهر دهولتهت ئهو دهرامتهانهی نهبوو بهلام خاوهن هیزیکی ئابووری و سیاسی گهوره بیت دهنوانیت لهدهروهی سنوورهکانی خویهوه ئهو دهرامتهانه بهینیتته ناوهوهی و بیخاته خزمهت ولاتهکهی. (عهتهوی، ۲۰۰۷، ل. ۲۲۲، ۲۲۳)

له لیکدانهوهی رووداوهکانی بلوکی رۆژهه لاندنا بۆمان دهردهکهویت که یهکیک له هوکاره سههرهکیهکانی دارمانی یهکیتی سوڤیهتی پیشوو، کیشه ئابووری و تهکنهلوژییهکهی ئهو ولاته بوو، چونکه سههرای ئهوهی که ئهم دهولته خاوهن دهسهلات و تواناییهکی بهرچاوی سهربازی بوو، بهلام هاوسهنگیهک لهنیوان دوو پرۆسهی پهسهسندنی دوو بواری ئابووری و سهربازیدا نهدهبیندرا. لهبهر ئهوش بوو زوریک له ولاتان و لیکولهرهوان ئهو دهولتهیان به زلهیزی "گهشه نهکردوو" ناوزده دهکرد. (قهوام، ۲۰۱۲، ل. ۱۳۹) لهوه گرنگی و بابهخی لایهنی ئابووری بو دهولتهت دهردهکهویت، ههر دهولتهتیک لهو توخمه یان بنهمایه بههیز بیت دهبیته فاکتهریکی باش و پالپشت بو بوهرهکانی تری دهولتهت و بههیزبوونی دهولتهت له بواری دهرمهکیدا.

پیشهسازی بنچینهی هیزی ئابووری، سهربازی و سیاسی دهولتهته، ههموو زلهیزهکانی ئهمرۆی جیهان هیزی پیشهسازین، ههتا لهو کاتانهشدا کهبایسی جیاوازی دهکهین لهنیوان دهولتهت پیشهکوتوو و دهولتهت دواکهوتوووهکاندا، پیشهسازی دهکهینه بنچینه و پنهوریک بو ئهو جیاوازییه. ههروهک کینز دهلیت: "بهریتانیا لهسههر بنچینهی خهلووز و ناسن دروستبووه زیاتر لهوهی لهسههر بنچینهی خوین و ناسن دروست بووبیت". دهولتهتیش ههتا پیشهسازیبهکانی فره و جوراوجۆربیت کهمتر پشت به دهرهوه دهبهستیت و لهکاتی ناشتیدا ئاستی داهااتی دانیشتهوان بهرزدهکاتهوه، دواتر دهبیته هوی چاکتربوونی ئاستی گوزهران و ژبانی دانیشتهوان. جگه لهمه پیشهسازی هاوبهشی دهکات لهکاتی جهنگیشدا لهبهرهمهینانی چهک و کهستهکانی جهنگیدا. پیشهسازی پولا پیویسته بو توپ، تانک، تفهنگ و زریپوش. ههروهها پیشهسازی ئهلیکترۆنیهکان پیویستن بو بهرهمهینانی رادار و ئامیر و ئامرازه سههردهمیهکان. (عهتهوی، ۲۰۰۷، ل. ۲۴۳، ۲۴۴) له راستیدا له زوربهی حالتهکاندا هیزی ئابووری ریگه به دهولتهت دهکات که خوی بگوازیتهوه بو حالتهی سهربازی واته هیزی ئابووری دهولتهت بونیادی هیزی سهربازی بو دهولتهت دروست دهکات. (حسین، ۲۰۱۸، ل. ۷۷) کهواته توانایی و هیزی ههر دهولتهتیک بو بهشداریکردن له جهنگیکی دریز ماوهدا، تارادهیهکی بهرچاوه بهستراوتهوه به توانا ئابووریهکانی ئهو ولاته و توانای سیستهمه سیاسیهکان بو تهیارکردن و سوود وهرگرتن له سهرچاوه ئابووریهکان. (قهوام،

۲۰۱۲، ل. ۱۳۸) لهمم پرسى هیزی دهولت، نابوری به خالی گرنگ همژمار دهکرتیت هم پیومرهش بهردهوام خوی فهرز دهکات لهسهر دهولت و رهفتاری دهرهوهی دهولت، تمنهت زور جاریش به سهر بهخوبوونی دهولت همژمار دهکرتیت. واتا به پیومری سهر بهخویی نابوری که دهولت پشت ببهستیت به خودی خوی له پرسى دابینکردنی پیداویستیه سهرهکیهکانی بۆ دنیشوانهکی، لیزهدا دهولتهی خاوم سهرهوت و سامان و دهولهممعد پیویستی به یارمهتی دهرهکی نیه، دواجار نامادهنیه ملکهچی بریار و مهرجهکانی هیزه سیاسییهکانی دیکه بیت. بهم شیویه دهولت نازاد دهبیت له ههلویست و بریار و مرگرتی له ناست پرسه سیاسی و نابورییه نیودهولتهیهکاندا. ههروهها زوربهی کاتهکان دهولته زلهیزه مکان پهنا دهههه بهر نالییهتی یارمهتیدانی نابوری وهک شیوازیگ له شیوازهکانی همژموون کردن بهسهر دهولتهه بچوک و لاوازهکان له روهی نابورییهوه. (حسین، ۲۰۱۸، ل. ۷۷)

بهم شیویه فاکتیری نابوری وهک فاکتیریکی سهرهکی له فاکتیرهکانی پیومهرکردنی هیزی دهولت دادهنریت. که کاریگیری دهخاته سهر ههلویست و رهفتاری سیاسی دهولت و پیگی دهولت له ناستی پرس و بابته سهرهکیهکانی پهوههدیه نیودهولتهیهکان. وهک یهکینگ لهو نامرازانهیه که دهولت پهنا ی بۆ دهبات بۆ چالاکیهکانی لهسهر ناستی سیاسی نیودهولتهی. بهلام فاکتیر و رهگزه نابورییهکان نههنا نهوه ناگیهینیت که دهولت خاوم سهرمایه و خاوم بهروبووم و خاوم سامانی سرهوشی بیت وهک نهوت و گاز و ووزهکانی تریش، بهلکو گواستههوهی نهو پیدراوه نابوریانه بۆ توانا و هیزی دهولت گرنکه. نهوش پهوههسته بهوهی تاچهند دهولت دهتوانیت هم فاکتیرانه وهگر بخت و سوودی لئ و مربرگرتیت له ریگیه ستراتیژییهتی نیشتمانی بالآ بۆ دامهزراندنی بنچینهی پیشهسازی و کشتوکالی و خو بهریوهبردن.

داواکاری سینیهم: سهربازی

فاکتیری سهربازی له پیشهوهی فاکتیره مرۆبیهکان دیت لهمم پیومهرکردنی هیزی هه دهولتهیک بهوهی که کاریگیرییهکی نیجگار گهوهی ههیه لهسهر بهرپهرچدانهوه و هه رهشهکردن و توانای ملکهچ کردنی لایهنهکان زیاتر بهرجهسته دهبیت به ههبوونی هم فاکتیره، بهلام لهسهردهمی نهمرۆماندا فاکتیری سهربازی بهتهنها فاکتیری یهکلایههوه نیه لهمم پرس و ململانیههکان نهگهرچی هم فاکتیره شانسی زیاتری بهردهکهویت له دهستنیشانکردن و دانان و ستراتیژییهتی دهولتهان چونکه زور هۆکاری تر هه که پهوهستن بهم فاکتیرهوه، له رۆژگاری نهمرۆماندا چونکه پیومهرکردنی هم فاکتیره لهسهردهمی نیستاماندا تهنها پشت نابهستیت به ژماره سهرباز بهلکو پهوههسته بهههههه بابتهی ترهوه وهکو: ناستی تهکنیکی، تهکنهلۆژی، سهربازی، ناستی زانیاری و روحی مهعهوهی سوپاکه. (حسین، ۲۰۱۸، ل. ۷۹) ههروهها چهنداییهتی و چۆنییهتی هیزه مرۆبیه سهربازییهکان، بودجهی سهربازی، تاکتیکه سهربازییهکان، جموجۆلی هیزهکان و توانا لوجیستییهکان لهبهر چاو بگیریت. (فهوام، ۲۰۱۲، ل. ۱۳۵) جگه له ناستی بهره و پیشچوونی جوری چهکهکان چونکه نهمرۆ سهردهمی چهکی به کۆمهلهکۆزه، هم چهکه لهسهردهمی نیستاماندا بۆته خالی گرنگ بۆ دهستنیشانکردنی رۆل و ههلویستی دهولت، هه نهههههه وای له دهولتهان کردوه که بهردهوام له ههلۆداین بۆ نهوهی بگهن به ناستی بهرهمهههههه

و خاونداریهتی چهکی ئەتۆمی. لەو نۆیۆندەشدا زۆرێک لە دەولەتان هەموو توانایەکیان خستۆتەگەر بۆ گەیشتن بەم ئامانجە. چونکە زیاتر خزمەت بە دەولەت و هەببەتی دەولەت شکۆدارتر دەکات لەبەرانبەر دەولەتانی تردا لە نۆیۆندە نۆیۆدەولەتیەکاندا، هەروەها سەنگیکى گەورەتر دەبەخشیت بە دەولەت لە کاتی شەر و ناشتیدا، بۆیە لێرە دەستەبەرکردن و هێنانەدی ئامانجەکانی دەولەت پەيوەستە بە توانای سەربازییەوه. لێرەدا دەتوانین ویلايەتە یەكگرتووەکانی ئەمەریکا بە نمونە بەینینەوه کە هیزیکى سەربازى گەورەى هەببە بەشۆبەیهکی گشتى دەولەت لە زۆربەى کاتەکاندا سترتیزییە دەرهکیەکانى خۆى لە ناستى نۆیۆدەولەتیدا بونیاد دەنیت بە پشت بەستن بە فاکتەرى سەربازى، بەتایبەت چهکی ئەتۆمی کە توانای کارتیکردنى زۆر زیاترە لە فاکتەرەکانى تر ئەگەرچی زۆر بەکەمی بەکار دەهیندریت، بۆ نمونە لە سەردەمى جەنگى ساردى هەردوو دەولەتى زلهیز، یەكیتی سۆقیەتى جارەن و ویلايەتە یەكگرتووەکانى ئەمەریکا، پەنایان نەبردە بەر بەکار هینانى ئەو چهکە چونکە هەردوو دەولەتى زلهیز توانای لەناوبردنى یەكتریان هەبوو. بەلام وەك فاکتەریكى ھاوسەنگى نۆیۆن هەردوو دەولەتى زلهیز مایەوه. بەرەى پەسپۆرانى سیاسەتى نۆیۆدەولەتى، هیزى نۆیۆدەولەتى کارایى چهکی ئەتۆمى خۆى دەبینیتەوه لە هەبوونى، ئەك بەکار هینانى. (حسین، ۲۰۱۸، ل. ۸۰) دواى قەیرانى موشەكى كوبا لە سالى ۱۹۶۲، دەسەلاتدارە گەورەکانى رۆژەهلات و رۆژئاوا گەیشتنە ئەوهى کە لە حیاتی بەرەوروو بوونەوهى راستەوخۆ لەگەڵ ولاتەکان، دەبى هەول بەن ناکۆکیەکانى نۆیۆنیان بە شۆبەیهكى ناشتى و گفتوگۆ چارەسەر بەکەن لەم رۆوهوه چهکە ناوهكى و ئەتۆمیەکان وەك پالپشتیهك بۆ وتووێژ و دانستاندە نۆیۆدەولەتیەکان هاتنە ئێمە. کەواتە ئەم چهکە و هیزى سەربازى رۆلێكى گەرنگ لە بردنە سەرەوهى ناستى هەردەولەتیکدا دەگیریت. (قەوام، ۲۰۱۲، ل. ۱۳۷) لەسەردەمى ئەم رۆشماندا دەبینین زلهیزەکانى دۆنیا لە پێش هەمووشیانەوه ویلايەتە یەكگرتووەکانى ئەمەریکا زۆرترین بودجە تەرخان دەکات بۆ هیزى سەربازى و وەزارەتى بەرگرى. بەشۆبەیهكى گشتى فاکتەرى سەربازى قییمەت و بەهاکەى بۆ دەولەت لەو پەرى گەرنگی دایە. (حسین، ۲۰۱۸، ل. ۸۰) هەر ئەو گەرنگیەشە زۆربەى ولاتانى دۆنیا بەبى جیاوازی سیستەمى سیاسى چ دیموکراسى بێت یان نادیموکراسى پەنا بۆ خۆ پرچەك کردن دەبەن، تا بە ھاوکارى ئەو فاکتەرە ئامانجەکانى لە سیاسەتى دەرەکیدا بەدەست بێنن.

داواکاری چوارەم: تەکنەلۆژیا

لەسەردەمى ئەم رۆماندا هیز و توانای دەولەت راستەوخۆ بەندە بە ناستى زانست و تەکنەلۆژیا، زانای بەناوبانگ (ئەلفن توفلیر) جەخت لەسەر ئەوه دەکاتەوه کە هیز لەسەدهى بیست و یەكدا خۆى بەرجەستە ناکات

تهنها له پیوه رکانی ئابووری و سه ربازی، به لکو زیاتر به رجهسته ده بیته له ره گهزی زانست و زانیارییه کانه. به بۆچوونی تو فلنیر، زانیاریه کانه و تهکنه لۆژیای ئه مرۆ بوونه ته فاکته ری به هیز که دمخرینه سه ر فاکته رکانی تری هیزی ده ولته وهك: (ئابووری و سه ربازی و ...) چونکه هیزی سه ربازی له م سه رده مه دا راسته موخۆ پیوهسته به به کاره یانی تهکنه لۆژیای سه رده م. (Zakaria, Tofler, 2012, p. 57) تهنا ته به پیچه مه انه ی هه رده و فاکته ری سه ربازی و ئابووری، فاکته ری زانست و زانیاری هیچ سنووریکیان نیه و کۆتایی نایه ت، به لکو به رده وام له پیشکه و تن و دا هینان و خو نو یکرده وه دایه. به شیوه یه کی ساده ش تو فلنیر باس له و فاکته ره ده کات و ده لیت: فاکته ری تهکنه لۆژیای له فاکته رکانی تری هیزی ده ولته دیموکراتی تره به حوکی ئه مه ی فاکته ری زانست و زانیاری فه راهم کراون بۆ هه موو کس و گه ل و نه ته وه و ده ولته تیک که ده توانن پی پی بگهن. بۆ هه ژار و خا وه ن سه رمایه، بۆ به یز و به هیز بۆ گه و ره و بچو و که کانه خرا و نه ته روو. (حسین، ۲۰۱۸، ل. ۸۱) فاکته ری تهکنه لۆژیای کۆمه لگی تاییه ته مندی هه یه:

- خه رجه کی گه و ره ی پیویسته نیه به به راورد به فاکته ری سه ربازی
- به رده وام له نو یبو و نه وه دایه و ته وا و نابن و له بن نایهن.
- فه راهم کراوه بۆ هه موو گه ل و نه ته وه و ده ولته تیک.
- سه روشتیکی نه مره هیزه و جیگه ی قبوله له به رده وام ئه وانی تر، واته کس به هه ره شه ی دانانیت و ریگه پی دراوه له کۆمه لگی نیوده وه لته تی.
- پآپشته یه که بۆ ته واوی فاکته رکانی تری هیزی ده ولته به و مانایه ی خزه مه ت به ته واوی فاکته رکانی تر ده کات. (حسین، ۲۰۱۸، ل. ۱۷۵)

نه گه سه یری هۆکاری سه ربازی بکه ین وهك پیوه ریک له پیوه رکانی هیزی ده ولته ت، تهنها ژماره و هیزی سه ربازی به س نین بۆ ئه وه ی هیزی سه ربازی به فاکته ریکی گرنگی هیزی ده ولته هه ژمار بکریت، به لکو ئه وه گرنکه نایا ئه وه هیزانه تا چه ند که ره سه ته و نامرازی تهکنه لۆژی پیشکه و تو و به کارده هینن له گشت بواره کانی هیزی سه ربازی دا، هه ر نه و پیشکه و تنه زانسته هیش بووه که نیستا به شینک له و لاتان خا وه ن چه کی ئه تو مین. که وا ته زانست و تهکنه لۆژی فاکته ریکی گرنگ و کاریگه ره له سه ر سیاسه تی ده ره وه ی ده ولته تا و خزه مه ت به ته واوی فاکته رکانی هیزی ده ولته ده کات. (حسین، ۲۰۱۸، ل. ۸۲، ۸۳)

به شى دووه م: سياسه تى ده روه: بنه ما و پائنه ركان

داواكارى يه كه م: پيناسه ي سياسه تى ده روه

له نه نجامى نه و گۆرانكار يانه ي به سه ر په يوه نديه نيوده وه له تيه كاندا هاتوون به تاييه ت په يدايونى چه كى نه تۆمى له لايهن به شتيك له ده ولته تان بۆيه گرنگيدان به سياسه تى ده روه له لايهن و لاتانه زياتر په رى سه نده وه. سياسه تى ده روه وش وه كه هه ر چه مكيك له چه مكه كانى ترى زانسته مرؤفايه تيه كان پيناسه ي جۆراوجۆرى بۆ كراوه و پيناسه يه كى يه كگرتوى نيه، نه و يش ده گه رته وه بۆ نه و بېر و تيررواينه ي زانايان و قوتابخانه كان خراونه ته روو له سه ر پيناسه كردنى نه و بابه ته. ليره دا هه ول ده ده مين چه ند پيناسه يه كى سياسه تى ده روه به خيه نه روو:

جۆرج مۆدليسي له پيناسه كردنى سياسه تى ده روه دا ده لئيت: "بريتيه له ريكخستنى چالاكى ده ولته له و په يوه ندييانه كى كه له گه ل و لاتانى ديكه دا هيه تى، به شيويه كى گشتى ده ولته تان له ميانه ي سياسه تى ده روه كيانه وه هه ولى نه وه ده دن به رژه وه ندى نيشتمانى و ئاسايشى ناوخۆيى و ئامانجه فيكرى و ئايدۆلۆژى و ده سكه وه ته ئايدۆلۆژيه كانيان بپاريزن." (Bojang, 2018, p. 1)

هه روه ها له ديدگاي جيمس روسيناو، سياسه تى ده روه ميتۆدى كاركرده كه نوينه رانى فه رمى كۆمه لگه به ناگايى و ئيدراكه وه په يره وى ده كه ن، له پيناو جيگير كردن يان گۆرينى هه لئويستىكي ديار له ناو سيسته مى نيوده ولته تى به و شيويه ي كه ئامانجه ديار يكاره كان به ينيته دى. (حسين، ٢٠١٨، ل. ١٧، ١٨)

سياسه تى ده روه بريتيه: له به رنامه يه كى كار كردن كه نوينه ره فه رميه كانى يه كه نيوده وه له تيه كان هه ليده بژيرن له نيو كۆمه لتيك نه لته ر ناتيؤدا، له پيناو گه يشتن به ئامانجه ديار يكاره كان كه هه ولى پاراستن و پيشخستنى به رژه وه ندييه كانى ده ولته تان له بوارى په يوه نديه ده روه كيه كاندا. بۆ به ديپه ينانى نه و ئامانجان هه ش په نا بۆ چه ند ئامراز يك ده بات. (شيرۆكى، ٢٠١٦، ل. ١٥٩)

كه واته سياسه تى ده روه كۆكى سياسه تى نيوده ولته تى پيكدىنى چونكه گۆره پانى چالاكيه كانى هه لسه كه وت و بريارى ده ولته تان به رامبه ر به ده ولته تانى تر له خۆ ده گريت. هه روه ها له ريگه ي سياسه تى ده روه ده ولته تان هه ول ده دات په يوه ندى له گه ل نه كتبه ركانى ترى په يوه نديه نيوده وه له تيه كان بكات و به پيى به رژه وه ندى ده ولته تان ئاراسته ي خۆى بگۆرى. سياسه تى ده روه ئامراز يكه به ده ست ده ولته وه و له ريگه ي نه و سياسه ته وه ده ولته تان هه لئويست وه رده گريت به رامبه ر هه موو شتيك كه به باشى بزانييت بۆ خۆى. وه كار يگه رى خۆى پراكتيزه ده كات له ده روه ي سنوره كانى خۆيدا. هه روه ها ده ولته تان هيز و سه ره رى و ئاسايشى خۆى ده پاريزى به رامبه ر به نه گه رى هه ره شه و مه ترسيه كان كه له ده روه ي سنوره وه دين. (عيسا، ٢٠١٩، ل. ١٨٨)

داواكارى دووه م: تاييه ته نديه كانى سياسه تى ده روه

سياسه تى دهر وه كۆمه لئىك خه سله ت و تاييه تمه ندى هه به كه له م تويزينه وميه دا تاييه تمه نديه كان له ٦ خالدا كورت ده كه ينه وه:

١- تاييه تمه ندى تاك لايانه: ئه وه ده گه يه نئيت كه سياسه تى دهر وه ي هه ر ده ولئيتىك له لايهن ئه وه ده ولئته وه داده ر ئيزريت، پلان و به رنامه و هه لسوكه وه ته دهر كه يه كانى ديارى ده كات، له هه مبه ر سياسه تى دهر وه ي و لاتانى ديكه.

٢- تاييه تمه ندى فه رمى بوون: مه به ست له و تاييه تمه نديه ئه وه به كه سياسه تى دهر وه له لايهن نوينه ره فه رميه كانى به كه نيوده ولئته كان داده ر ئيزريت و جيه به جى ده كرئيت. نوينه ره فه رميه كانيش برئيتين له: سه روكى ده ولت، سه روكى حكو مه ت، وه زيرى دهر وه، وه زيرى به رگرى و فه رمانگه په ومه نديداره كان.

٣- سياسه تى دهر وه خاوه ن سه روشتيكى راگه ياندراره: سياسه تى دهر وه ئه وه كردار و هه لسوكه وتانه له خو ده گرئيت كه دروستكه رانى بريار به روون و ئاشكرا داير شتئيت و خو ي به كۆمه لگه ي نيوده ولئتى بناسئيت و ئامازه بكات به مه به ست و هيله گشتيه كانى.

٤- تاييه تمه ندى هه لئيزاردن: له كاتى دارشتنى سياسه تى دهر وه ي هه ر ده ولئيتىك پئويسته دروستكه رانى بريار چه ن به رنامه و سياسه ت و ئه لته ر ناتيقيكيان له به ر ده ست دابى بۆ ئه وه ي به پئى گورانكاريه كان ئامانج و ئه لته ر ناتيقه كان بگورن.

٥- تاييه تمه ندى به رنامه رئيزى: سياسه تى دهر وه ديار ده يه كى فره ره هه نده و هه لسوكه وت له گه ل ژينگه ي دهر وه دا ده كات له به ر ئه وه ده بئيت چه ن بريارىك و چه ن به رنامه يه ك بۆ هينانه دى ئامانجه كانى داير ئيزيت و هه ماهه نكى ته واو هه بئيت بۆ پئكه وه گونجان و پئكه وه گرئدانى (ئامانج، هوكار، بريار، ره فتار و هه لسوكه وته كان)، كه هه مويان و ينه يه كى گشتگير ده به خشنه سياسه تى دهر وه.

٦- تاييه تمه ندى دهر كه ي بوون: سياسه تى دهر وه هه ر چه نده له چوار چئوه ي به كه يه كى نيوده ولئتى داده ر ئيزريت، به لام له ژينگه ي دهر وه دا جيه به جى ده كرئيت و ناراسته ده كرئيت و له و ژينگه يه دا هه ولى به ده سته ينانى ئامانجه كانى ده دات و كار لئىك له گه ل سياسه تى نيوده ولئتيدا ده كات. (حسين، ٢٠١٨، ل. ٣٩-٥٨)

داواكارى سئيه م: ئامانجه كانى سياسه تى دهر وه

هه ر ده ولئيتىك له سيسته مى نيوده ولئتيدا كۆمه لئىك ئامانجى خو ي هه به، كه له ريگه ي سياسه تى دهر وه يدا هه ولى به ديه ينان و به ده سته ينانيان ده دات. بيگومان ئامانجى ده ولت له سياسه تى دهر وه دا له ده ولئيتكه وه بۆ ده ولئيتكى تر ده گورئيت ئه ويش به پئى به هئيزى و پئىگه ي ده ولته له كۆمه لگه ي نيوده ولئتيدا. له م تويزينه وميه دا چه ن ئامانجىكى ده ولت ديار ده كه ين:

۱- پاراستنی نیشتمان و ناسایشی نه ته وهیی: ئهم ئامانجه ی دولت بریتیی له بوون و مانه وه ی دولت، پاشان دابینکردنی ئاستیکی گونجاوی ناسایشی نه ته وهیی چ پشت بهستن به خوی بیت یان به هاوکاری دولتته دوست و هاوپیمانه کان یان له ریگه ی وهرگرتنی هاوکاری ئابووری و سه ربازی دهره کی.

۲- په ربندانی هیزی نیشتمانی دولت: بهو مانایه ی که دولت له ریگه ی به کارهینانی ئامرازهکانی سیاسه تی دهره وه، گۆی هیزی نیشتمانی خۆی زیاد بکات، ته نانه ت ئه گهر له سه رب حسابی بهرژه وهندی و لاتانی دیکه ش بیت.

۳- ئامانجی ئابووری و خوشگوزهرانی هاو لاتیان: بهرزرکردنه وه ی ئاستی ئابووری و به ده سه تهینانی سه ربچاوه کان یه کیک بووه له ئامانجه سه ره که بهکانی سیاسه تی دهره وه ی ههر دولتته ک، جا ئه مهش له ریگه ی ده ست به سه رداگرتنی راسته وخۆی سامانی و لاتانی تر بیت یان له ریگه ی ئالوگۆری بازرگانی یانیش دۆزینه وه ی بازاری کار بو کهلوپه لکه کان، ئه مهش ده بیته هۆی گه شه ی ئابووری و لات و بهرزه بوونه وه ی ئاستی داها تی هاو لاتیان، سه ره نجام کار به گهری ده بیت له سه رب بهرزه بوونه وه ی پیگه ی دولت له سه رب ئاستی ههریمی و نیوده لته ی. (الرمضانی، ۱۹۹۱، ص. ۳۸۴)

۴- بهرگری له ئایدیۆلۆژیای دولت بلاو بوونه وه ی له دهره وه دا: ههروهک چون سه رده می جهنگی سارد بریتی بوو له مملانی نیوان ئایدیۆلۆژیای رۆژه لات و رۆژناوا که پیکهاتبوو له شوعیه ت و لیبرالیزم و دیموکراسیه ت. که هه ریه ک له دوو بهر هیه بهرگری له ئایدیۆلۆژی خۆی ده کرد و هه ولئ ده دا به ره ی خۆی فره وان بکات و زال بیت به سه رب بهر هه کی تر دا. (عیسا، ۲۰۱۹، ل. ۱۹۴)

۵- ئامانجه که لتووری و فه ره ههنگیه کان: پاراستن و هیشته نه وه ی که لتوور و فه ره ههنگی دولت یه کیک تره له ئامانجهکانی سیاسه تی دهره وه. له بهر ئه وه ئامرازه رۆشنیبری و فه ره ههنگیه کان کار به گهر ترین و لیها تو ترین ئامرازن له فره وانخوازیدا، چونکه مه به سه ت لئی داگیرکردنی عه قل و هزر و بیری تاکه کانه نه ک داگیرکردنی خا که هه کی.

۶- ئامانجی پیگه و هه بیته ی دولت: هه ر یه که یه کی نیوده ولته ی هه ولده دات بو به ده سه تهینانی بارودۆخی نیوده ولته ی که تابه ته مند ی هه بیته و ریزی هه بیته له لایهن یه کهکانی تری نیوده ولته ی که ئهم ریزگرته به بیته هۆی دابینکردن و هینانه دی وسته و ئامانجه کان و وه لامدانه وه ی داواکار یه کان. ههروهک چون ئیستا ویلا یه ته یه که گرتووهکانی ئه مه ریکا ئه و پیگه یان به ده سه تهیناوه له جیهاندا. (الرمضانی، ۱۹۹۱، ص. ۳۸۴)

داواکاری چوارهم: ئامرازهکانی سیاسه تی دهره وه

هه ر دولتته ک له سیاسه تی دهره وه دا په نا ده باته بهر کۆمه لته ک ئامراز بو به دیهینانی ئامانجهکانی، هه ر دولتته کیش کۆمه لته ک ئامراز ی له بهر ده سه ته بو ئهم مه به سه ت. بو لیکۆلینه وه له سیاسه تی دهره وه ی هه ر

دهوله تیکیش پیویسته ره چاوی ئهو نامرازانه بکریت که له بهر ده ستیدان. به ده سه تهینانی ئامانجه کانی سیاسه تی دهره وه راسته وخو پیوه ستن به ئاستی توانا و هیزی دهوله ت له جیبه جیکر دیندا، ئهو توانایانه ش دمخاته گهر له ریگه ی چهند نامرازیک بو ده سه بهر کردنی ئامانجه کانی.

۱- نامرازی دیپلوماسیه ت Diplomacy: ههر یه که یه کی نیوده وه له تی بو به ده یهینانی ئامانجه کانی سیاسه تی دهره وه یه که مهین نامراز که په نای بو ده بات برینیه له دیپلوماسیه ت، ته نانه ت سیسته مه دیکتاتوریه کانی ئهو ره ده گه یهین که یه که مهین ههنگاویان له سیاسه تی دهره وه دا دیپلوماسیه ته. کهواته دیپلوماسیه ت نامرازیکی ئاشتیانه ی بهر یوه بردنی پیوه مندیه نیوده وه له ته یه کانه. (شیرۆکی، ۲۰۱۹، ل. ۱۵۲)

نامرازی دیپلوماسیه ت له چاوه نامرازه کانی تری سیاسه تی دهره وه گرنگی زیاتره ئه مه ش ده گهریته وه بو زۆربونی جۆر و شیوازه کانی، بو نمونه دیپلوماسیه تی لوتکه که له نیوان سه رکرده کانی ده به ستری ت له سه ر ئاستی بالا. ههروه ها دیپلوماسیه تی قهیرانه کان، که مه به ست لئی چاره سه رکردنی قهیرانه نیوده وه له تی له ناکاوه کانه. جۆریکی تر لهو نامرازه دیپلوماسیه تی هاو په یمانیه، که مه به ست لئی هاو په یمانی سیاسی و سه ربازی له بهر ئه وه ئهو هاو په یمانیه ته گرنگیه کی گه ره ی هه یه له ده سه بهر کردنی ئاسایشی نه ته وه یی دهوله ت و نفوزی دهوله ت. (سلیم، ۱۹۹۸، ص. ۱۱۸)

۲- هیزی سه ربازی: یه کیکی تر له نامرازه کانی سیاسه تی دهره وه یی دهوله ت برینیه له هیزی سه ربازی، ههر چهنده ئهو نامرازه له کۆمه لگه ی نیوده وه له تیدا نه ویستراره و بارگرانی دمخاته ئه ستوی دهوله ت له بهر بوونی خه رجیه کانی، به لام گرنگیه کی تاییه تی هه یه چونکه نامرازی سه ربازی که شیکه له بار و متمانه دروست ده کات بو بهر ده وامی دان به دیپلوماسیه ت و گفتووگو و دانوستاندنه کان. چونکه ههر دهوله تیک پشت ئه ستورینیت به هیزی سه ربازی توشی زیان نابیت له کاتی بوونی فشار و هه ره شه ی دهره کی.

۳- نامرازه ئابووریه کان: نامرازی ئابووری یه کیک له نامرازه گرنگه کانی سیاسه تی دهره وه یی دهوله تانه. که ههم بو خوشگوزهرانی و دورکه وتنه وه یی دهوله ت له کیشه ئابووریه کان وه ک بیکاری و هه ژاری و ئالوگری بازرگانی نیوان ولاتان که ده بیته هوی پیوه مندی سیاسیش. (الدبار، ۲۰۱۹، ص. ۲۴) بویه لیره دا ئه گهر ته ماشابه کین هه ندیک جاریش دهوله ت وه ک سزایه ک په نا بو نامرازی ئابووری ده بات، بو نمونه ویلایه ته یه که گرتوه کانی ئه مه ریکا سزای ئابووری خسته ته سه ر ئیران وه ک فشاریک بو لاوازبوونی دهوله تی ئیران و هینانه یی ئامانجه کانی سیاسه تی دهره وه یی ویلایه ته یه که گرتوه کانی ئه مه ریکا. له گه ل ئه وه شدا زۆر جار دهوله ت په نا ده بانه بهر باجی گومرگی له سه ر کالآ هاوردنه کان ئه مه ش بو مه به ستی پالیشتی بودجه ی گشتی دهوله ت و پاراستنی بهر ویوومه ناوخوییه کان.

۴- پروپاگهنده و راگه یاندن: له م سه رده مه دا راگه یاندن و میدیا به گشتی نامرازیکی گرنگ و کاریگهر له سیاسه تی دهره وه دا. دهوله تان تاراده یه کی زۆر پشت به راگه یاندن ده به ستن له پرسی گواسته وه ی په یام و

ئه‌جینداکانی له‌سیاسه‌تی دهره‌وه‌دا. محمد علی العونیه له‌پیناسه‌کردنی راگه‌یانندی نیوده‌وله‌تیدا ده‌لئیت: راگه‌یانندی نیوده‌وله‌تی نامرازیکه له‌نامرازه‌کانی سیاسه‌تی دهره‌وه و له‌گه‌ل نامرازه‌کانی دیکه به‌یه‌که‌وه کار ده‌کهن بۆ جیه‌جیکردنی ئه‌م سیاسه‌ته، له‌سه‌رووی ئه‌م نامانجانەش هینانه‌دی به‌رژه‌هوندی نیشتمانی ده‌وله‌ته. (العونیه، ١٩٨١، ص. ٢٣) هه‌روه‌ها زۆر جار ده‌وله‌ت پنا ده‌باته به‌ پروپاگه‌نده به‌مه‌به‌ستی فشار و کاریگه‌ری دروستکردن له‌سه‌ر عه‌قل و ره‌فتار و لایه‌نی سۆزداری خه‌لك به‌مه‌به‌ستی هینانه‌دی نامانجه دیاریکاره‌کانی ده‌وله‌ت.

٥- نامرازه‌سیخوریه‌کان: ئه‌مه‌ش یه‌کێکه له‌نامرازه‌کانی تری سیاسه‌تی دهره‌وه که ده‌وله‌ت پنا‌ی بۆ ده‌بات له‌ریگه‌ی شاره‌زایی و لیهاتوویی که‌سه‌ته‌کان و کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری و تیگه‌یشتن له‌توانا و هیزی ده‌وله‌تان هه‌روه‌ها زانین و ئاشکراکردنی پلانی ده‌وله‌تانی تر تا له‌و ئاراسته‌وه ده‌وله‌ت سیاسه‌تی خۆی دا‌بهریژیت و ره‌فتار بنوینی که به‌قازانجی خۆی بشکێته‌وه یانیش ریگه‌ری بکات له‌وه‌ی ره‌نگه‌ روو بدات که زیانی بۆ ده‌وله‌ته‌که‌ی خۆی هه‌یه. (الدبار، ٢٠١٩، ص. ٢٧، ٢٨)

به‌شی سینیهم: به‌کارخستنی توانستی هیزی ده‌وله‌ت له‌خزمه‌تی سیاسه‌تی دهره‌وه‌دا

داواکاری یه‌که‌م: فاکتیره‌ کاریگه‌ره‌کان له‌به‌گه‌رخستنی توانستی هیزی ده‌وله‌ت

١- سروشتی سیسته‌می سیاسی:

سیسته‌می سیاسی رۆلێکی گه‌وره‌ ده‌بینی له‌ژیانی سیاسی ده‌وله‌ت، ته‌نانه‌ت له‌سه‌ر ژینگه‌ی سیاسه‌تی گشتیش. ئه‌مه له‌سیسته‌مه‌سیاسیه‌ جیاوازه‌کانی جیهان به‌دی ده‌کریت، هه‌ندێک ده‌وله‌ت سیسته‌می سه‌رۆکایه‌تیان هه‌یه و هه‌ک ویلایه‌ته‌یه‌که‌گرتووه‌کانی ئه‌مه‌ریکا به‌ومانایه‌ی له‌ژینگه‌ی سیاسی، حکومه‌ت له‌ژیر کاریگه‌ری هزری سه‌رۆکه به‌پله‌ی یه‌که‌م سه‌ره‌رای بوونی کۆنگرێس. له‌سیسته‌می په‌رله‌مانیدا ژینگه‌ی سیاسی کاریگه‌ری ده‌بیت به‌براه‌وه‌کانی کێبڕکێی پارتیه‌سیاسیه‌کان که له‌په‌رله‌مان ره‌نگدانه‌ویان هه‌یه، له‌کاتێکدا له‌سیسته‌می کۆمه‌له‌ له‌سویره‌را یان سیسته‌می تیکه‌له‌ له‌فه‌ره‌نسا کاریگه‌ری جیاوازی هه‌یه له‌وانه‌ی پێشوو. توانا و کاریگه‌ری سیسته‌مه‌سیاسیه‌کان له‌سه‌ر دروستکه‌رانی بربار له‌سیاسه‌تی دهره‌وه‌دا وه‌توانای به‌ده‌سته‌پێنانی نامانجه‌کان پشت‌ده‌به‌ستیت به‌سیسته‌می سیاسی که دروستکه‌رانی بربار سوودی لیه‌وه‌ده‌گرن له‌دارشنتی سیاسه‌تی دهره‌وه‌دا. (Hussain, 2011) بۆ نمونه سروشتی سیسته‌می سیاسی له‌ویلایه‌ته‌یه‌که‌گرتووه‌کانی ئه‌مه‌ریکا، له‌ده‌ستوری ١٧٨٧ نوسراوه‌سیسته‌می سیاسی له‌سه‌ر جیاکردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لاته‌که‌کان بنیاتنراوه و هه‌ک میکانیزمێک که جیه‌می ده‌سه‌لاته‌که‌کان به‌هیز ده‌کات (Jones, 2007, p.6) که له‌ماده‌ی یه‌که‌مدا هاتووه: سه‌رجه‌م ده‌سه‌لاته‌یاساییه‌کان به‌پنی کۆنگرێس که پێکدیت له‌ئه‌نجومه‌نی پیران و ئه‌نجومه‌نی نوێنه‌ران.* له‌کاتێکدا ماده‌ی دووم باس له‌ده‌سه‌لاته‌که‌کانی جیه‌جیکردن ده‌کات که خۆی له‌سه‌رۆکی ده‌وله‌ت

ده بينتته وه، كه بوما وه ي چوار سال هه لده بژير دريت تنها به كجاريش مافى خو كانديد كرده وه ي هميه و جيگره كانيشى به ههمان شيوه بو ههمان ماوه هه لده بژير درين.

سهاره ت به دهسه لاتي جييه جيكر دن له ماده ي دوهمى دهستور ي ئه ميريكا ١٧٨٧، سه روڤك كو مار سه روڤكايه تى دهكات و خوى بژار دهكان ديارى دهكات له سياسته ي دهره كى، كه رهوايه تى له خه لكه وه وه رگرتوه له ريگه ي هه لده بژار دنه وه. سه ره راي ئه وه ي كه سه روڤك و جيگره كه ي له يهك ليستى هه لده بژار دنندا هاتون، به لام كه سايه تى ئه وه ي دوهميان گرنگيه كى ئه وتوى نيه له هه لده بژار دن له لايهن دهنگد رانه وه، وهك چون رهزامه ندى خه لك سه رچا وه ي هيز و ديموكراسيه له ويلايه ته يه كرتوه كهانى ئه ميريكا. (Lenard, 2012, p.39,40) ليره دا پو ستي سه روڤك كو مار گرنگيه كى زورى هميه له بهر ئه وه ي بهر پرسيار يتي و دهسه لاتيكي زورى هميه بو ئه وه ي بتوانيت به ئه ركه كانى خوى هه لسيت.

سه روڤك ويلايه ته يه كرتوه كهانى ئه ميريكا بژار دهكان ديارى دهكات له بواري ستراتيجيه تى دهره كى، كه دهستور پي به خشيوه و بهر پرسي يه كه مى دهسه لاتي جييه جيكر دنه. هه ره ها دهستور سه ريشكى كردوه له ريكه وتنى نيوده وه له تى پاش رهزامه ندى دوو له سه ر سيني ئه نجوومه نى پيران، جگه له مهش سه روڤك فه رمانده يى بالاي هيزه چه كدار كهانه و سه ره راي بوونى چهنده دهسه لاتيكي ديكه. (خلف، ٢٠٠٣، ص. ١٢٠) ئه وتو ندوتولى و روونيه ي له دهستور ي ويلايه ته يه كرتوه كهانى ئه ميريكا دا هميه رهنگانه وه ي هميه له بواري پراكتيكا كه وا نيشانى ده دات ويلايه ته يه كرتوه كهان ده وه له تى دامه زرا وه ييه و ده وه له تى نامانجه كهانه. (Tierney, 2008, p.143)

گورانى كابينه كهانى ئه ميريكا ماناي گور ينى خاله جيگره كهانى ستراتيجيه تى سه ره كى نيه كه ده وه له تى دامه زرا وه و نامانجو كهانى له سه ر دامه زرا وه، ئه مهش روون ده بينتته وه له سه رنجدانى سه رجه م كابينه كهانى ويلايه ته يه كرتوه كهانى ئه ميريكا كه دهسه لاتييان به دهسته وه بووه. بهو پييه ئه وه ي باراك ئوباما بانگه شه ي بو ده كرد له گوران "په يوه سه ته به ئيداره ي باراك ئوباما و ئه دا ستراتيجيه كى" ماناي گورانى زور نيه له ستراتيجى جيگرى ئه ميريكا به لكو گوران هكه كورت ده بينتته وه له سه ر ميكانيزمى ئه داى ستراتيجى كه له سه ريه تى نامانجه ستراتيجيه كان پيكنينيت له ميانه يه وه. (ريشار، ٢٠٠٨، ص. ١١)

ئه وه په يوه سه ت بوو به سيسته مى سه روڤكايه تى، هه ره وه ئه وه ي په يوه سه ته به سيسته مى په رله مانى، تيكه ل، سيسته مى كو مه له، پاشان سه روشتى سيسته مى سياسى به شيوه يه كى گه وه كار يگه رى هميه له سه ر سياسه تى ناوخو و دهره كى ده وه له ت.

ب- سه قامگيرى سياسى - كو مه لايه تى:

هه ر يهك له سه قامگيرى سياسى و كو مه لايه تى ده وه له ت كار يگه رى ده خاته سه ر پيگه ده وه له ت و پرؤسه ي برياردان له سياسه تى دهره وه دا. بوونى په رته وه زه ي و فره ي و جياوازيه كان و يه كتر قبول نه كردن

و لیکترازانی سیاسی کاریگهری خراپی ده بیت بۆ دهو لهت ده بیهته هوی خاوی و لاوازی له بریاردان. ههروهها شهر و ناکوکی و هانتی دهستی دهرهکی بۆ ناو ولات ده بیهته هوی لاوازبوونی دامهزرارهکانی دهو لهت و ناسهقامگیری سیاسی، بۆ نمونه فه رهنسا له سالی ۱۸۱۵ به هوی ناسهقامگیری سیاسی و کورت بوونهوی ته مهنی حومه تهکان به تاییهت له سه رده مانی کۆمارهکانی سییه م و چواره مدا خاوهن ده سه لات و توانایهکی نهوتو نه بوو له گۆرپانی په یوه ندییه نیوده له تیهکان. به پێچهوانه شهوه یه کگر تویی و به هیزی دهو لهت و نه بونی ناکوکی و دوو به رهکی له پرسه چارهنوسساز و نه تهویه هکاندا ده بیهته هوی سه قامگیری سیاسی که دهو لهت ئاسانتر ده توانیت نامانجهکانی به دیبیتیت. ههروهها نابیت به گۆرانی پارتی سیاسی یان کس یان سه رۆکێک چواره چیوه ی گشتی دهو لهت گۆرانی به سه ردا بیت. (قهوام، ۲۰۱۲، ل. ۱۲۲، ۱۲۱)

پیموایه سه قامگیری سیاسی کاریگهری ده بیت له سه ر دروستبوونی په یوه ندییه ئابووری و بازارگانی و هانتی چهن دین کۆمپانیا بۆ بوژانه وه ی ولات، سه ر نهجام ده بیهته هوی دروستبوونی په یوه ندی سیاسی ههروهک چۆن لیبرالیزمهکان برهوان و ایه که په یوه ندییه ئابوورییهکان و ئالوگۆری بازارگانی ده بیهته هوی دروستبوونی په یوه ندی له سه ر ئاستی سیاسی، ده توانین هه ریمی کوردستان و تورکیا له وه رووهوه به نمونه به یه نینه وه.

له لایهکی تریشه وه سه قامگیری کۆمه لایهتی و یه کگر تویی و یه کدهنگی نه تهویه ی و ئایدۆلۆژی رۆلکی گرنگی ههیه بۆ سیاسهتی دهره وه ی دهو لهت. به پێچهوانه شهوه جیاوازی له رووی خهلهکی و ئاین و نه تهوه و ئایدۆلۆژیا و چهن دین شوناسی سه ر به خۆ له ناو یه که یه که ی سیاسی و نه بونی یه کگر تویی کۆمه لایهتی کاریگهری خراپی ده بیت له سه ر دهو لهت تا سنووری رووخان و خسته مه ترسی سه ر به خۆیی نه وه یه که سیاسه.

ههروهها به رژه وه ندی گروپه ناتهباکان زهره ره له یه کگر تویی کۆمه لایهتی ده دات و جیه جیکردنی بریارهکان له سیاسهتی دهره وه دا تووشی دژواری و کیشه دهکات له هه مانهکاندا توانای بریاردان له سیسته می سیاسیدا و پێگه ی دهو لهت له پانتایی سیاسهتی نیوده وه له تیدا که م دهکاته وه. (قهوام، ۲۰۱۲، ل. ۱۲۰، ۱۱۹)

سه ر نهجام سه قامگیری سیاسی و کۆمه لایهتی کاریگهری ده بیت له سه ر دروستبوونی په یوه ندی سیاسی و ئابووری کۆمه لایهتی له نیوان یه کهکانی په یوه ندییه نیوده وه له تیهکان، نه وه یه کگر تویییه سیاسی و یه کانه گیری به کۆمه لایهتییه وهک هۆکاریکی گرنگی سه ر دهکرتیت نه مهش گریداره به به شداری و هوشیاری خه لک سه بارهت به پرسه سیاسییه نه تهویه ی و نیشتمانییهکان و ئایدۆلۆژییهکان.

داواکاری دووه م: رۆلی دیپلۆماسیهت وهک نامرازیک له خزمهتی سیاسهتی دهره وه ی دهو لهت

سیاسهتی دهره وه و دیپلۆماسیهت له په یوه ندییهکی به رده وه امدان، به چۆریک سیاسهتی دهره وه نه وه نامانجان ه دیاری دهکات که به رژه وه ندییه نیشتمانییهکانی دهو لهت ده پاریزیت. دیپلۆماسیه تیش هه ولی گه یشتن و به دیه یانی نه وه نامانجان ه ده دات به که مترین تیچوو و زیان له سه ر دهو له ته که، زۆر جاریش رۆلکی کاریگه ره ده گرتیت له دیاری کردنی نامانجهکان به گۆیره ی نه وه ی دیپلۆماتهکان زانیاری و شاره زای زیاتریان

سه بارهت به سروشتی بهرام بهر له لایه که له که بووه. لیر هدا دهر ده که ویت که سیاسه تی دهر وه و دیبلۆماسیه ت لهو خاله دا په کده گرنه وه که ههر دوو کیان هه ولئی پاراستن و پیشخستنی بهر ژه وه هندیه کانی ده ولت ده دن له بواری په یوه هندیه نیوده وه له تیه کاندایه. که واته دیبلۆماسیه ت نهو ریگه یه کی ناشتیانه یه که هه ولئی به دیهینانی نهو نامانجانیه دهادت که له سیاسه تی دهره کیدا نه خشه ی بۆ کیشراوه و داریزراوه، ههروه ها ویستی ده ولت له په یوه هندیه نیوده وه له تیه کاندایه. (شیرۆکی، ۲۰۱۹، ل. ۱۵۰-۱۵۲) ههروه که چون په یوه هندیه نیوده وه له تیه کان به بین بوونی سیاسه تی دهره کی بابه ته کانی دروست نابن و بواریه کانی پیک نایهت، به هه مان شیوه ش سیاسه تی دهر وه به بین دیبلۆماسیه ت کاریکی ناسان ناییت که ده ولت هه موو کات بگاته نامانجه کانی خۆی، سیاسه تی دهر وه به بین دیبلۆماسه ت کاریکی ناته واره له بهر نه وه دیبلۆماسیه ت رۆلێکی گرنگی هه یه له به ده ستهینان و پاراستنی بهر ژه وه هندیه کان. دیبلۆماسیه ت ته نها نامرانیکی سیاسه تی دهر وه نیه به لکو به شداریشه له دارشتنی سیاسه تی دهر وه و نامانجه کانی، هه ربۆیه ش مۆرجنشاو پینی وایه که دیبلۆماسه ت و سیاسه تی دهر وه یه که شتن. دروستکه ران و بریاره ران کاتیک سیاسه تی دهر وه داده ریزن، بهر ژه وه هندیه بالاکانی ده ولت و بارودۆخی ناو خۆیی، میژوویی، کۆمه لایه تی، ئابووری و سه ربازی له بهر چاو ده گرن. هه م له کاتی شه ر و هه میش له کاتی ناشتی دیبلۆماسیه ت رۆلێکی گرنگ ده گنیریت. (شیرۆکی، ۲۰۱۹، ل. ۱۵۲)

ههروه ها کاری دیبلۆماسی رۆلێکی گرنگی هه یه له چاره سه رکردنی کیشه نیوده وه له تیه کان و دوورخستنه وه ی مه ترسی و شه ر و کیشه کان و ویرانکاریه کان له ده ولت، به مه ش خزمه تییکی باش به ده ولت و په یوه هندیه نیوده وه له تیه کان ده کات له بهر نه وه نامرانیکی ناشتیانه ی به ریه وهردی په یوه هندیه نیوده وه له تیه کانه.

کۆتایی

هیز و توانسته کانی ده ولت رۆلێکی گرنگ له دیاریکردنی سیاسه تی دهره کیدا ده گنیرن. نهو ده ولته تانه ی هیز و فاکته ره ناو خۆبیه کان ده خاته گه ر بۆ هینانه دی نامانجه کانی له سیاسه تی نیوده وه له تیه تیدا ده توانیت سیاسه تییکی به هیز له بواری دهره کیدا په ره و بکات و هه ییه تی ده ولت به یاریزی. هه ره که له توانسته کانی هیزی ده ولت وه که جوگرافیا، ئابووری، سه ربازی و ته کنه لۆژی ... هتد رۆلیان هه یه به به هیزکردنی ده ولت له سه ر ئاستی سیاسه تی دهر وه دا. ههروه ها دیبلۆماسیه ت وه نامرانیکی فاکته رییکی گرنگ له به دیهینانی نامانجه کانی سیاسه تی دهر وه دا له بهر نه وه ی دۆخیکێ گونجاو دهره خسینیت بۆ لایه نه کان بۆ نه وه ی به ناشتیانه چاره سه ری کیشه و ناکوکیه کان بکه ن لهو ریگه یه وه ده ولت ده توانیت هه ولئی به دیهینانی ده سته مۆت و نامانجه کانی بدات. جگه له مه ش سه قامگیری سیاسی و کۆمه لایه تی به فاکته رییکی گرنگ داده نریت بۆ ئارامی و لات و یه کگرتوویی کۆمه لگه که نه مه ش ره نگدانه وه ی ده بیت له سه ر سیاسه تی دهر وه دا و ره خساندنی که شیکێ له بار بۆ په یوه هندیه ئابووریه کانی. ههروه ها توانا و جۆری سیسته مه سیاسیه کانی کار یگه ری ده بیت له سه ر دروستکه رانی بریار له سیاسه تی دهر وه دا و ره نگدانه وه ی ده بیت له سه ر نامانجه کانی ده ولت له بواری دهره کیدا.

سه ر چاوه کان:

1. سهید عه بدولعه لی قه وام، بنه ماکانی سیاسه تی دهر وه و سیاسه تی نیوده وه له تی، وه رگیرانی: هاوری سورخایی، چاپخانه ی رۆشنیبری، چاپی یه که م، هه ولیر، ۲۰۱۲.
2. د. عبدالرحمن عالم، بنه ماکانی زانسته سیاسیه کان، وه گیرانی: دلا وه عبدالله-محمد کریم، بلا وکر او مهکانی نه کادیمیای هۆشیاری و پیگه یانده ی کادیران، سلیمانی ۲۰۱۲.
3. د. عبدالله عه ته وی، ده ولت و کیشه نیوده وه له تی هکان، وه رگیرانی: د. جهزا توفیق تالیب- نه محمد عه لی نه محمد، چاپخانه ی گه نچ، سلیمانی، چاپی دو وه م، ۲۰۰۷.
4. د. شمال حسین، په یه ونده یه نیوده وه له تی هکان، چه مک و بنه ماکان، میژوو و قوناغه کان، تیز و تیوری هکان، نووسینگه ی ته فسیر، هه ولیر، چاپی یه که م، ۲۰۱۸.
5. شمال حسین، بنه ماکانی سیاسه تی دهر مکی، نووسینگه ی ته فسیر، هه ولیر، چاپی یه که م، ۲۰۱۸.
6. مه لکو شیرۆکی، پرۆتۆکۆل، هه ولیر، چاپی یه که م، ۲۰۱۶.
7. نه لبیرت عیسا، دهر وازه یه ک بو په یه ونده یه نیوده وه له تی هکان، سلیمانی، چاپخانه ی سه رده م، چاپی یه که م، ۲۰۱۹.
8. مازن الرمضانی، سیاسه الخاریجه: درسه نظریه، بغداد، جامیعه بغداد، کلیه العلوم السیاسه، ۱۹۹۱.
9. محمد سید سلیم، تحلیل السیاسه الخاریجه، القاهره، ۱۹۹۸.
10. محمد الدبار، احاد السیاسه الخاریجه: درسه تأصیلیه، المجله دراسات سیاسیه، استنبول، المعهد المصریه للدراسات، ۲۹ مارس ۲۰۱۹.
11. محمد علی العونیه، الاعلام الدولی بین النظریه و التطبيق، مکتبه الانجلو المصریه، القاهره، ۱۹۸۱.
12. أنظر: لافيير ، ريشار . "إستراتيجية باراك أوباما : تغيير كل شيء كي لا يتغير شيء، الإستراتيجية الأميركية في عهد إدارة أوباما"، مصدر سبق ذكره.
13. الجراد ، خلف . أبعاد الاستهداف الأمريكي. دمشق: دار الفكر ، الطبعة الأولى، ۲۰۰۳.

14. Zaara Zain Hussain, The effect of domestic politics on foreign policy decision making, E-international Relation Students, Feb 7 2011. <https://www.e-ir.info/2011/02/07/the-effect-of-domestic-politics-on-foreign-policy-decision-making/> Dec 22 2019, 11:48 am.

15. Charles O. Jones, the American Presidency: A Very Short Introduction, London, [Oxford University Press](#), 2007.
16. Patti Tamara Lenard, Richard Simeon, Imperfect Democracies: The Democratic Deficit in Canada and the United States, the University of British Columbia, UBC, press, 2012.
17. William G. Tierney, Governance and the Public Good, SUNY Press, New York, 2008.
18. Wan Fariza Alyati Wan Zakaria, Alvin Toffler: Technological and Change society, ResearchGate, June 2012.
19. Bojang As, The Study of Foreign policy and International Relations, Journal of Political Science and Public Affairs, Vol.6, issue 4

State's Active Foreign Policy A Theoretical Study

Assist. Lecturer Ahmed Babakr Ahmed

Department of Diplomacy and International Relations, College of Law and International Relations, Lebanese French University, Erbil, Iraq

Abstract

It is important to say that every country has a foreign policy, it is an important foundation of the state, and the state, for the sake of interest in this policy, occupies all strengths and capabilities to reach its goals in the foreign policy that serves domestic policy. Countries that correctly occupy their strengths and capabilities and put them at the service of their domestic policy will get good results. On the contrary, if all the power, ability and resources of the state were not put to use and were not utilized properly, it could not play an effective role in international politics. So, as far

as the state realizes its power and ability, its strategy and its operation, it is close to reaching its foreign policy goals.

Geopolitics, economics, military and technology, etc., have an important role to play in meeting the capabilities of state power. Nevertheless, nowadays, diplomacy plays an important role in creating relationships and creating opportunities and a suitable environment to reach the country's goals in international politics.

السياسة الخارجية الفاعلة للدولة دراسة نظري

ملخص:

السياسة الخارجية أساس مهم من أسس الدولة، و الدولة من أجل اهتمام بهذا السياسة تشغل جميع قوة و قدراتها للوصول الى أهدافها في السياسة الخارجية التي تخدم السياسة الداخلية. دول التي تشغل قوة و قدراتها بشكل صحيح و تجعلها في خدمة سياستها الداخلية ستحصل على نتائج جيدة. عكس ذلك، اذا لم يتم تشغيل جميع قوة و قدرة و مصادر من أجل الدولة و لم يتم استفادة منها بشكل صحيح، لم تستطيع ان تلعب دورا فعالا في السياسة الدولية. اذا بقدر إدراك الدولة لقوة و قدرة و ستراتيجيتها و تشغيلها، بهذا القدر تقترب من وصول الى أهدافها في السياسة الخارجية. كل من الجيوبوليتيك، اقتصاد، العسكري و التكنولوجي ... الخ، لهم دور مهم في تلبية قدرات قوة الدولة. مع ذلك، في وقتنا الحاضر، تلعب الدبلوماسية دورا مهما في صنع العلاقات و خلق فرص و بيئة ملائمة للوصول الى أهداف الدولة في السياسة الدولية.